

Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina – T. Litovkina Anna – Barta Péter – Vargha Katalin: *A közmondásferdítések ma: öt nyelv antiproverbiumainak nyelvészeti vizsgálata*. Budapest, Tinta Kiadó, 2018. 158 oldal, ISBN 9789634091493 (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához, 203.)

Németh Eszter

Újra a Tinta Kiadó gondozásában jelent meg egy nyelvészeti témájú kötet, de ez egyáltalán nem meglepő, hiszen, ahogy eddig is, a kiadónak továbbra is igen nagy szerepe van a magyarországi frazeológiai kiadványok megjelenítésében, és ezáltal az ilyen témájú kutatások segítésében. A kiadó *Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* című sorozatában nagy számban található frazeológiai foglalkozó kiadványokat, ezek közül a legújabb öt nyelv – a magyar, az angol, a német, a francia és az orosz – antiproverbiumait, vagyis közmondásferdítéseit vizsgálja nyelvészeti szempontból.

Bár néhányan még mindig múlt jelenségnek tartják a kifordított közmondásokat, egyre több kutatás és vizsgálat foglalkozik az antiproverbiumokkal, már nemcsak külföldön, hanem Magyarországon is. E kutatások létjogosultságára pedig ez a most megjelent kötet a legjobb bizonyíték, annál is inkább, mert ilyen, az öt nyelvet felölelő összehasonlító vizsgálat nem született még meg ebben a témában.

A kötet a Nemzetközi Folklórlingvisztikai Kutatócsoport négy alapító tagjának sokéves közös munkája. Alapjául a szerzők korábban megjelent vagy konferencián előadott kutatásai szolgáltak, ezt egészítették ki az évek során született egyéni munkájuk eredményeivel. Mégsem csupán egy olyan tanulmánygyűjteményt tart a kezében az olvasó, amely a korábban megjelent dolgozatokat tartalmazza, hanem egy új, egységes kiadványt, amely az antiproverbiumokat különböző szempontok szerint csoportosítja és hasonlítja össze öt nyelven.

A kötet forrásai szintén többéves, sokszor több tízéves kutatómunka eredményeként született korpuszok. A legnagyobb a magyar korpusz, amely kb. 7000 szöveget tartalmaz, T. Litovkina Anna és Vargha Katalin munkája, ezt követi az angol mintegy 6000 ferdítéssel, amelynek alapjai amerikai és brit írott források. A német nyelvű antiproverbiumok leginkább Wolfgang Mieder gyűjtései, illetve Gössler könyvéből és Hrisztova-Gotthardt internetes gyűjtéséből származnak, míg a francia és az orosz példák forrása legtöbb esetben az internet. A francia ferdítések Barta Péter 1800 tételes adattárából és Philippe Migna könyvéből valók, az orosz példák forrásai Harry Walter és Valerij Mokienko könyvei.

A kötet természetesen egy elméleti bevezetővel kezdődik, amelyben a szerzők bemutatják a kutatás hátterét, a parömiológia terminológiáját, tisztázzák, mit értenek a közmondásferdítés alatt és melyek az öt nyelv leggyakrabban ferdített közmondásai. Miután egy összehasonlító műről van szó, nem maradhatnak ki azok az antiproverbiumok, amelyek nemzetközileg is elterjedtek, vagyis ugyanaz a ferdítés több nyelvben is megjelent. Ilyen például az „*Amit ma megtehetsz, azt holnap is megteheted*”, melynek az angol verziója a „*Never do today what can be done tomorrow*”, ugyanez németül a „*Was du heute kannst besorgen, das verschiebe*

ruhig auf morgen”, franciául a „*Il faut savoir remettre à plus tard pour avoir le temps d’accomplir aujourd’hui ce qu’on aurait dû faire hier*”, illetve oroszul a „*делай сегодня то, что можно сделать завтра*.”

Az elméleti bevezetést követi a két fő fejezet, amelyek a vizsgálat szempontjai szerint különülnek el egymástól.

A kötet első felében a szerzők a közmondásferdítések formai változatait mutatják be, ezek közül is a három leggyakrabban alkalmazott ferdítési módot vizsgálják, vagyis a bővítést, a szűkítést és a cserét, illetve ezeket követik a közmondás-összevonások. A tipologizálás nagyon részletes, a ferdítési formai változatait jól rendszerezik a változtatás módja – bővítés, szűkítés és csere (pl. „*Borútra derű*”) – és mértéke – szórend, írásjel, egy vagy több hang stb. (pl. „*Nem a részvétel, a győzelem a fontos*.”) – szerint, illetve ezek keveredése szerint. Néhány példán keresztül a tartalmi ferdítések tipikus eseteit is megismertetik az olvasóval. Minden típust, egy rövid magyarázat után, először magyar példákon mutatnak be, majd ezt követik az angol, német, francia és orosz ferdítések. Az antiproverbiumok után zárójelben mindig megadják az eredeti közmondást, illetve a ferdítésekben aláhúzással jelölik a változást, jobban felismerhetővé téve ezzel is az eredeti közmondáshoz képest megjelent ferdítést. Az adott közmondásparódia forrását lábjegyzetben közlik.

Az első rész második felében a közmondás-összevonások tipikus eseteit részletezik, hasonló alapossággal és teljességgel, mint a korábbi szempontoknál. Az alaposság és teljesség itt természetesen arra vonatkozik, hogy az összes lehetséges ferdítési típust megemlítik, egy-két-három példával az adott nyelven, párhuzamot is vonva a nyelvek között.

A kötet második felében a szójátékoké és a nyelvi humoré a főszerep. Az antiproverbiumokban előforduló szójátékok számos típusát mutatják be, például a paronomázián („*Ha rúd, legyen kövér*.”), poliszémián, homonimián („*Nyugtával dicsérd az adóellenőrt*.”) és homofónián („*Wer „Ah!” sagt, muss auch „B” sagen*.”) alapuló ferdítéseket, ezt követően pedig a nyelvi humor azon egyéb eszközeit írják le, amelyek újabb és újabb közmondásferdítések létrejöttére adnak lehetőséget. Ilyen például a hang- és szóismétlés („*Minden jó, ha minden jó*.”), a rím („*Aki mer, az Val Kilmer*.”), a helyesírási vagy nyelvtani vétség („*Aki nem tud arabusul, nem beszéljen oroszusul*.”). Egy új szempont az idegen nyelvek megjelenése a közmondásparódiákban. A bemutatott példákból is jól látható, hogy az anyanyelv legtöbbször csak egy idegen nyelvvvel keveredik, ez pedig, az angolt kivéve, szinte mindig az angol („*Aki fair, az nyer*.” / „*Wo ein Killer ist, ist auch ein Weg*.”).

A két fő fejezet lezárása az összegzés, amelyben az öt nyelven megjelenő közmondásferdítések típusait foglalják össze, rávilágítva arra, hogy melyek a leggyakoribb tendenciák, illetve, milyen hasonlóságok és eltérések tapasztalhatók az öt vizsgált nyelvben. Ahogy az összehasonlító kötet kutatásai is bizonyítják, újabb és újabb közmondásparódiák születnek, amelyek a mai társadalom problémáit, látásmódját, értékeit jelenítik meg, ezért is fontos és szükséges az antiproverbiumok vizsgálata, illetve további kutatása. Ahogy a szerzők is írják, egyetértésben Mieder szavaival: „A közmondások és bölcsességük továbbra is értékesek és relevánsak a modern társadalomban. De az egyes úgynevezett antiproverbiumok új közmondássá váltak, mert a modern kornak teljes mértékben megfelelő bölcsességeket

fogalmazznak meg.” Így az összegzés külön érdeme, hogy a vizsgálat lezárásaként számos további, jövőbeli kutatási irányt vázol fel.

A kötetet az irodalomjegyzék, a nyomtatott források, gyűjtemények és szótárak jegyzéke, illetve az internetes források listája zárja. Mind a hivatkozások, mind a bibliográfia részletes és pontos.

Bár csak a mellékletben kapott helyet, újszerű és érdekes megközelítés a közmondásparódiák vizuális megjelenése. Minthogy a XXI. században nagyon fontos szerepe van a vizualitásnak, így természetes, hogy a fordításokat az interneten valamilyen képi elem is kíséri. Ezeket mutatják be a kötet végén található mellékletekben, például a leggyakrabban megjelenő közmondásfordításokban.

A kötet egészéről elmondható, hogy jól tagolt, világosan szerkesztett és jól átlátható, érdekes és részletesen bemutatott példákon át szemlélteti öt nyelven összehasonlítva a közmondásparódiákat, így mind a nagyközönség, mind pedig a nyelvészek számára fontos forrásértékű munka.